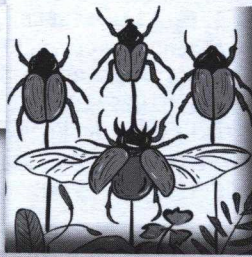
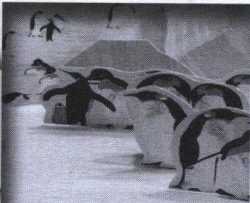

IRODALMI SZEMLE

LXI ■ 2018 ■ 11

ÁRA: 1,80 € / 800 FT
ELŐFIZETŐKNEK: 1,50 € / 600 FT

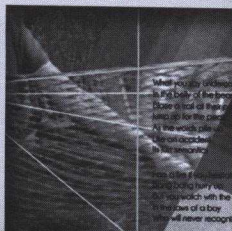

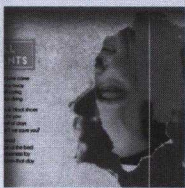
- 3 SZÁLINGER BALÁZS: AGROSTRESSZ-ESZTERVIHAR (VERS)
- 9 JUAN FELIPE HERRERA: A KONZERVGYÁRI KÍSÉRTETHAJÓK; HÁBORÚKUKKOLÓK; SEHOVA NEM MEGYEK VISSZA (VERSEK, GYUKICS GÁBOR FORDÍTÁSAI)
- 15 VERES ERIKA: DUETT A SÁRBAN (RÉSZLETEK)
- 23 KABAI LÓRÁNT: EGY SOSEMVOLT ARANYKORRA... (VERS)
- 24 DEMÉNY PÉTER: ROMOK (VERS)
- 28 CSABAI MÁTÉ: NÉGYKEZES (PRÓZA)
- 41 MAJOR ÁGNES: KANONIZÁCIÓS TÖREKVÉSEK ÉS A CSÁTH-KULTUSZ MEGALAPOZÁSA A *FÜGGŐBEN* (TANULMÁNY)
- 51 CSOBÁNKA ZSUZSA EMESE: TART A FÖLD (VERS)
- 54 MELLÁR DÁVID: „MINDEN VALÓ SÁG ÖRÖK KÍ VAN”: EMLÉKEZÉS ÉS MÍTOSZ SZÁZ PÁL *FÚJE SARJAD MEZŐKNEK* CÍMŰ KÖTETÉBEN (TANULMÁNY)
- 64 TOKAI TAMÁS: MÉLYÜL. VILÁGLANI TOVÁBB (VERSEK)
- 69 SZÁSZI ZOLTÁN: ORPHEUSZ, AZ UNIVERZÁLIS EMBER. AZ ÉN KÖRTÁRSAIM (PRÓZA)
- 73 KATONA NIKOLASZ: ESŐ (VERS)
- 76 SZEPESI KORNÉL: SÁMLI DIÓTÖRÉSHEZ (PRÓZA)
- 83 GÁBORI KOVÁCS JÓZSEF: A KÍSÉRLETEZŐ ARANY JÁNOS. SZILÁGYI MÁRTON „MI VAGYOK ÉN?": *ARANY JÁNOS KÖLTÉSZETE* CÍMŰ KÖTETÉRŐL (KRITIKA)
- 96 SZERZŐINK

A KÍSÉRLETEZŐ ARANY JÁNOS

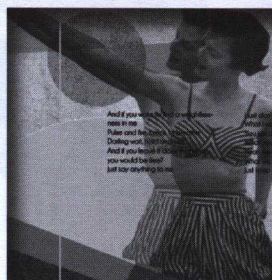
SZILÁGYI MÁRTON „MI VAGYOK ÉN?”:
ARANY JÁNOS KÖLTÉSZETE CÍMŰ KÖTETÉRŐL

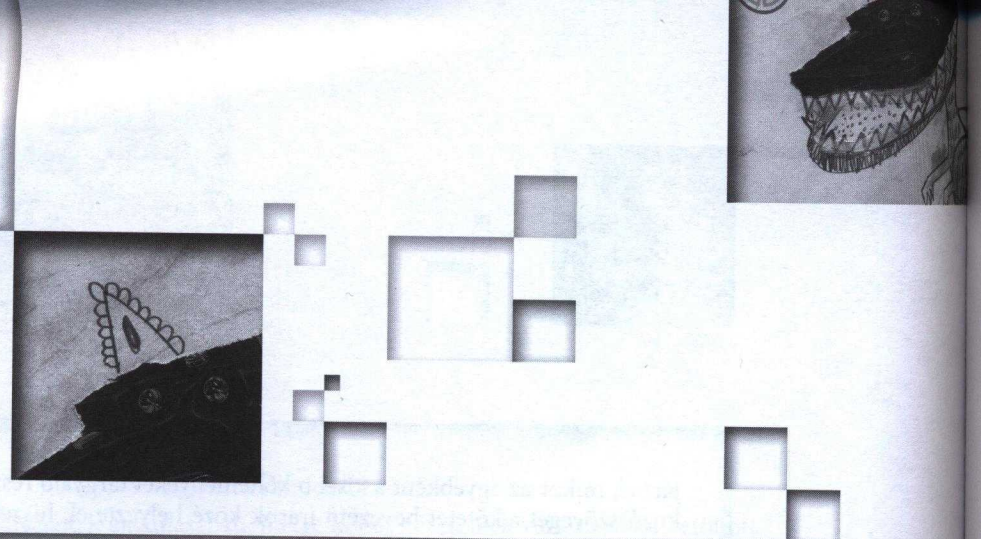
A 2017-es Arany-émlékévhez kapcsolódó könyvtermés egyik legfigyelemreméltóbb kötete kétségkívül Szilágyi Mártoné, aki saját megfogalmazása szerint „egy olyan pályaképszerű vázlat” megírására vállalkozott, amely az Arany-életmű Szilágyi számára legfontosabb tendenciáiról kíván számot adni. (9–10.) A „pályaképszerű vázlat” meghatározás meglehetősen találóan írja körül a tárgyalt munka műfaját, hiszen a „vázlat” főnév az ilyen típusú szövegek töredékességére utalva egyszerre jelzi a teljesség igényéről való lemondást, és a „vázlat” egyes pontjai közötti összefüggés hiányának felidézése révén arra is rámutat, hogy a kötet fejezetei közötti koherencia elmarad a monográfia által megkívánttól. A „pályaképszerű” jelző ugyanakkor arra utal, hogy a kötetben az életút eseményeinek bemutatása az életmű elemzésének rendelődik alá, habár a „-szerű” képző azonnal jelzi is, hogy a kötetben olvasható írások a pályakép műfaji követelményeitől is eltérhetnek. Az eddig írottakkal egybehangzóan a szerző is kifejti a *Bevezető*ben, hogy a munka összeállításakor nem törekedett sem a monográfiától elvárható koherencia megteremtésére, sem arra, hogy biografikus keretbe helyezve mutassa be a költői életművet. Munkáját ugyanakkor többnek tartja egy tematikus tanulmánygyűjteménynél, és a „*Mi vagyok én*” egy ilyen műnél főként az epikus költeményeket vizsgáló egységben mutatkozik többnek, ahol az egyes írások helyenként már-már egy monográfia fejezeteinek megfelelő gondolati folytonossággal kapcsolódnak egymáshoz. A kötet szempontrendszere ugyanakkor Szilágyi szerint is „szinte hagyományosnak mondható: műelemzések sorozatában próbál meg számot vetni az Arany-életmű – talán – legfontosabb két irányával, a verses epikával és a lírával”. (11.) A „*Mi vagyok én*” a szerzői intenciónak megfelelően, az Arany által leginkább művelt két műnem mentén oszlik két nagy egységre, melyekben Szilágyi nem csupán Arany egyes műveit vizsgálja, hanem a tárgyalt költemények egymással való kapcsolatát

járt el, mikor az egyébként a kisebb költeményeket tárgyaló részbe kívánczó szöveget a kötetet bevezető írások közé helyezte el, hiszen egyrészt ilyen jellegű verseinek kéziratait Arany rendszerint nem tartotta meg, és köteteibe sem vette fel azok szövegeit, így a szerkezetében az Arany által áthagyományozott felosztást követő kötet verselemző részeinek kereteit az alkalmi költészetet vizsgáló textus nyilvánvalóan szétfeszítette volna. Másrészt az alkalmi költészet szorosan kötődik a költő által betöltött társadalmi szerepkörökhöz, így egyértelműen az ezt tárgyaló tanulmány után lett közlendő. E magyarázatok mentén viszont nehezen érthető, hogy az egyébként Szilágyi által is az alkalmi versek közé sorolt (31–32.) sírverseket vizsgáló tanulmány miért a kisebb költeményeket tárgyaló részbe került, miért nem az alkalmi költészetet ismertető textus után került közlésre. Másrészt e tanulmány már azért is a kötet kezdő írásai közé kívánkozna, mert az Arany költészetét is oly erősen érintő hitelesség kérdésével is itt foglalkozik legkimerítőbben a szerző. A sírversek esetében Arany szerzőségét semmilyen autorizációs gesztus nem igazolja – ahogyan az alkalmi versek jelentős részénél és *A dévaványai juhbehajtás*nál sem – ám Szilágyi meggyőzően érvel amellett, hogy „érdemesnek tűnik ezeket a szövegeket legalább az oeuvre perifériájára visszahelyezni”. Főként, mivel az Arany által sajátjának el nem ismert, de vélhetően az ő tollából származó művek ismeretében mérhető fel igazán, hogy mely költeményeit gondolta vállalhatónak a nyilvánosság előtt. (195.) Ráadásul a kétes hitelű textusok vizsgálata révén mutatható ki, hogy Arany a nem az örökkévalóságnak készített művei nagy részét is azokkal a poétikai eljárásokkal alkotta meg, mint többi munkáját (40.), sőt e munkák tárgyalása közben a költő által követett poétikai eljárásokról is többet tudhatunk meg. Az először még 2005-ben

megjelent, sírversekről szóló tanulmánynak ugyanakkor programcikk jellegű kölcsönöz, hogy ebben Szilágyi hosszan érvel amellet is, hogy a szerzői attribúció a továbbiakban ne csak az autorizációs gesztusok révén valósuljon meg, hanem másféle hagyományozódási módokkal is vessenek számot az attribúció végzői. (185.) A filológia módszereit ebből a szempontból tehát újra mérlegelni kellene, és ezek alapján határozni meg, mit tekintünk az Arany-életmű részének. (195.) A szerző ugyanakkor ezen „újramérlegelt filológiai kritériumok” mibenlétét a kötetben nem fejti ki, ám az alkalmi költemények és *A dévaványai juhbehajtás* tárgyalásakor is megalapozottan érvel amellet, hogy e műveket nem szabad kizárni a lehetséges Arany-művek közül. A recenzens azonban így is csupán a kétes hitelűek között való szerepeltetést tartaná indokoltnak, annak hangsúlyozásával persze, hogy e munkák nagy valószínűséggel származtathatóak Arany tollából.

A kötet *Arany és a verses epika című* első nagy szerkezeti egysége hozzávetőlegesen időrendben tárgyalja a költő epikus munkáit, és a sort az 1834-re, Arany kisújszállási időszakára keltezett *A dévaványai juhbehajtás*sal kezdi. (A tanulmány először 2013-ban, az Eisemann György hatvanadik születésnapjára kiadott köszöntőkötetben jelent meg.) A mű felvételének Arany munkái közé, vagy éppen kihagyásának onnan a költői pálya alakulásának szempontjából nézve nyilvánvalóan nagy a tétje. A falucsúfolók közé sorolható textus Arany-szöveggként való elismerése esetén ugyanis számot kell vetni azzal, hogy ez vers, mely a költői pálya elején keletkezhetett, az ábrázolás iróniájában már nagyon közel áll Arany elsőként vállalt epikus művéhez, *Az elveszett alkotmányhoz*. Másrészt e rátótiáda is azt mutatná, hogy Arany már jóval tényleges pályakezdése előtt is egy folklórműfaj áthasonítására tett kísérletet, ahogyan ezt később, első, ténylegesen publikált műve,

a *Rózsa és Ibolya* e költői bemutatkozás népiesség folyamata kritikai visszhang lehetőségek korlátát mese-feldolgozások – *A bajusz, Jóka* című

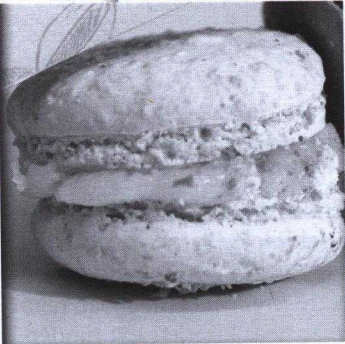
Az Arany első... ször 2009-ben az I... a mű korabeli poli... hitelesen rajzolja n... politikai viszonyai... előtt tartva is követ... hogy a honoratio... nak kérdésére is ki... és minden ismert... a politikai esemény... melkedve is áttekin... lenik meg cím szer... mintáiul Császár F... valamint egy, a Mag... a Szalontáról Pestre... fiktív levél szolgálh... toak még a források... *A Toldi sikere és... estéje, Toldi szerelm... gáló, korábban „Kö...*

a *Rózsa és Ibolya* esetében is tette. Aranynak az említett tündérmesével történt költői bemutatkozása azonban – habár ezzel bekapcsolódhatott az irodalmi népiesség folyamatába – nem sikerült túl fényesre. A költő talán a kedvezőtlen kritikai visszhang miatt, vagy talán, mert megérezte az ebben a műfajban rejlő lehetőségek korlátozott voltát, a későbbiekben már nem kísérletezett tündérmese-feldolgozásokkal, bár más folklórműfajok alapján értelmezhető műveket – *A bajusz, Jóka ördöge, A fülemüle* – még írt. (114–122.)

Az Arany első nagyepikai alkotását, *Az elveszett alkotmányt* tárgyaló – előszőr 2009-ben az Irodalomtörténeti Közleményekben megjelent – tanulmány a mű korabeli politikai kontextusát és forrásait vizsgálja, miközben Szilágyi hitelesen rajzolja meg a politikai diskurzus jellegével tisztában lévő, a korszak politikai viszonyai közt eligazodni képes, és az eseményeket saját érdekeit szem előtt tartva is követni tudó Arany János képét. Utóbbi állítást igazolja például, hogy a honoratiorok közé sorolható költő e társadalmi réteg szavazati jogának kérdésére is kitér a műben. Ugyanakkor a mű iróniája minden szereplőre és minden ismertetett politikai csoportra kiterjed, ami arra utal, hogy Arany a politikai eseményeket képes volt külső szemlélőként, saját érdekein felülemelkedve is áttekinteni. A korabeli politikai művek közül Széchenyi *Hitele* jelenik meg cím szerint is a műben, míg Szilágyi szerint *Az elveszett alkotmány* mintául Császár Ferenc *Az adó Zalában. 1843* című satirikus költeménye, valamint egy, a Magyar Életképekben megjelent, Bankó Jenő álnévvel jelölt, és a Szalontáról Pestre vezető útról egy Bihar megyei nemes beszámolóját rögzítő fiktív levél szolgálhatott. Mindemellett a Pesti Hírlap egyes szakaszai sorolhatóak még a források közé.

A Toldi sikere és a trilógiává formálás mint életre szóló program (Toldi, *Toldi estéje, Toldi szerelme*) című tanulmány a Toldi gazdag metaforarendszerét vizsgáló, korábban „Köszönöm az Isten gazdag kegyelmének” (Arany János: Toldi)

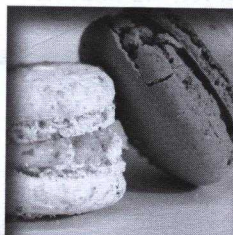
néven, először 2005-ben megjelent írás bővített, a trilógia utolsó két darabját is tárgyaló változata. Szilágyi a bővítés révén rámutathat, hogy míg egyfelől a *Toldi estéje* metaforakészletével, például a bika metafora alkalmazásával szorososan illeszkedik a *Toldi*hoz, és annak értelmezéséhez is nagyban hozzájárul, addig másfelől a címszereplő „felnőtté válásának folyamatával a személyes Gondviselés működését” (77.) leíró *Toldival* ellentétben a másodikként elkészült *Toldi estéje* háttere nélküli a transzcendens keresztényi világrendet. (99.) Margócsy Istvánnal egyetértve Szilágyi azt is kifejti, hogy míg a *Toldi* alkalmas volt az epikus művektől elvárt közösségi eszmék beteljesítésére, addig a *Toldi estéje* Aranynek az ezen eszméket és a nemzetépítés lehetőségességét érintő kételyeit jeleníti meg. Szilágyi szerint a hagyomány szegényessége és a műfaji dilemmák mellett éppen a két *Toldi* ellentmondásos jellege volt az oka annak, hogy Arany nehezen boldogult a kettőt összekötő *Toldi szerelmével*. A tanulmány harmadik része éppen ezért azokat a poétikai megoldásokat veszi górcső alá, melyek révén Arany elérhette, hogy a *Toldi szerelme* ne csupán önálló munkaként, hanem a trilógia középső darabjaként is megállja a helyét.

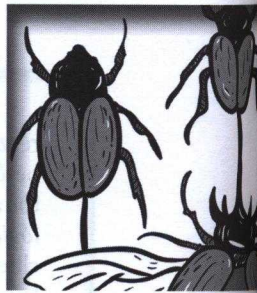
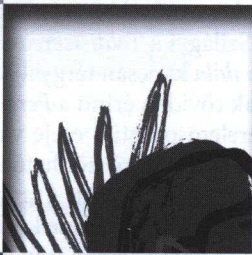
Az Arany epikus műveit tárgyaló rész fennmaradó, először itt publikált tanulmányaiban Szilágyi rendszeresen hangsúlyozza azt a szakirodalom által is jól ismert tényt, hogy Arany 1849-et követően, de inkább már a *Toldi* elkészülte után határhelyzetbe került: korábbi eredményeit folytathatatlannak vélte, és az epikus, illetve a lírai műfajokkal kapcsolatos elképzeléseit is újra kellett gondolnia. A *Toldi* megírása után így több irányban is próbálkozott epikai művek létrehozásával. Az egyik út a folklórtörténetek újrafeldolgozása a *Rózsa és Ibolya* révén, a másik az irodalmi népiesség történeti szűzsék általi megvalósítása volt. Utóbbi próbálkozások terméke 1847–48-ban a *Szent László füve*, a *Murány ostroma* és a *Losonczi István*. (123–131.) Kísérletezéseit 1849 után már jórészt töredékben maradt művek jelzik, melyeket Arany életében nem is publikált. E munkákat – *Az utolsó magyar*, *Öldöklő angyal*, *Édua*, *Csanád*, *Perényi* – töredékjellegük miatt nem elemezhettem

részletesen Szilágyi, cs
hetően milyen esemé
totta volna a cselekmé
lógia el nem készült da
elbeszélő költemény
kapcsán, hiszen e mű
volna – a mű központ
relem és az örület köze
ladának poétikai kar
befejezett *A nagyidai*
tat. Szilágyi rámutat, h
mely a korabeli történe
vált, míg Arany „a cigá
marginális helyzetű cso
csak egy folklórműfajh
lágképe (itt: cigány–ne
alkotmányt idézi. Ezala
delt is felülírta Arany,
példájává válni. (146–1
szeretett volna a „nemz
kedvező kritikai visszha
A szintén az útkere
életrajzi ihletésű *Boloma*
szerzői önéletrajz tükrél
és Weöres Sándor hason
kapcsán – értelmezi Sz
tók név „nem önmagába
ként”, mely szerint Bolom

részletesen Szilágyi, csupán annak körüljárására vállalkozhatott, hogy Arany vélhetően milyen eseményeket tárgyalt volna a kész művekben, és hogyan bonyolította volna a cselekményt. (A *Daliás idők*et Szilágyi a *Toldi szerelme*, a *Csaba-trilógia* el nem készült darabjait pedig a *Buda halála* kapcsán tárgyalja.) A befejezett elbeszélő költemények közül a *Katalint* is csak röviden érinti a *Perényi* és az *Édua* kapcsán, hiszen e művekben egyaránt a szerelem pusztító ereje vált – vagy vált volna – a mű központi elemévé. A *Katalin* pedig annak köszönhetően, hogy a szerelem és az örület közelségét mutatja fel, „nagyon közel került Arany egykorú balladáinak poétikai karakteréhez”. (142.) A töredékek keletkezése közben 1851-ben befejezett *A nagyidai cigányok* tematikájában és poétikájában is új vonásokat mutat. Szilágyi rámutat, hogy az elbeszélő költeménybeli Nagyida egy fiktív település, mely a korabeli történeti irodalomban a társadalmon kívüli állapot szinonimájává vált, míg Arany „a cigánysághoz kapcsolódó toposzok felhasználásával éppen egy marginális helyzetű csoport világába helyezkedik bele.” Mindeközben pedig ismét csak egy folklórműfajhoz, a mondához nyúlt vissza; a mű ironikus, kétosztatú világképe (itt: cigány–nem-cigány), valamint narrációs modellje pedig *Az elveszett alkotmányt* idézi. Ezalatt pedig mind a homéroszi, mind a vergiliusi epikus modellt is felülírta Arany, hiszen a harcoló felek egyike sem volt képes a hősiesség példájává válni. (146–148.) Szilágyi szerint e művében Arany mintha szabadulni szeretett volna a „nemzeti allegorizáció fogságából”, ám ez a kísérlete nem talált kedvező kritikai visszhangra. (148–150.)

A szintén az útkeresés idején, 1850-ben keletkezett, legalábbis részben önéletrajzi ihletésű *Bolond Istókot* részben az első, Kertbeny Károly számára készült szerzői önéletrajz tükrében, részben pedig a *Bolond Istók*-hagyományban – Petőfi és Weöres Sándor hasonló jellegű munkái, illetve Arany László *A délibábok hőse* kapcsán – értelmezi Szilágyi. Vizsgálatai közben megállapítja, hogy a Bolond Istók név „nem önmagában részese egy tradíciónak, hanem egy proverbium elemeként”, mely szerint Bolond Istók évente egyszer ellátogatott Debrecenbe. (155.) Így

pedig a csak „jelzyszerűen jelenlévő név” „semmilyen történeti vagy narratív determinációval nem rendelkező” (156.), ezáltal vált alkalmassá arra, hogy az eposzi hitre egyébként sokat adó Arany a róla szóló művet neki tetsző tartalommal töltsen meg, és a debreceni kötődést megtartva, a főhőst önéletrajzi vonásokkal ruházza fel.

A *Csaba-trilógia* vizsgálatokor részben a *Toldi-trilógia* szempontjai térnek vissza, és Szilágyi a *Buda halála* képi-, továbbá hitvilágát tárgyalja. Etele és Toldi személyisége között párhuzamot is von annyiban, hogy mindkettjüknek a számukra előírt sors beteljesítéséhez saját indulataikat kellett megzaboláznuk. Toldi azonban az isteni kinyilatkoztatás „bensővé tett erkölcsi parancsa” miatt képessé válhatott arra, hogy ne kövessen el testvérgyilkosságot, ám Etelét az „öreg Isten” nem óvhatja meg e tett elkövetésétől, mivel ő sem a cselekedeteket nem befolyásolja, sem magát ki nem nyilatkoztatja, csupán elfogadja a történeteket. A *Buda halálában* Szilágyi szerint éppen ezért fontos szerepet töltenek be a jelek és a jóslatok, melyeket azonban a szereplők rendszerint félreértenek, vagy rosszul értelmeznek, így ezek sem tartóztatják meg Etelét a végzetes tett elkövetésétől. Ugyanakkor Aranynál „a hun történelem a magyar történelem része, előképe és parabolikus mintája lesz”, ami azt is eredményezi, hogy a rossz döntés, a testvérgyilkosság a nemzeti keretben értelmezve a nemzet pusztulásához vezethet. Ez az értelmezés nem csupán a Buda halála világát lengi át, hanem a folytatásról készített történetvázlatot is. A testvérgyilkossággal kezdődő történelem a testvérháború közegének festi le a hun és a magyar történelmet, csak a folytatásban Etele és Buda helyett Csaba és Aladár állnak szemben egymással, majd az utolsó tervvázlat szerint az Etele fiainak harcában elesett hunok és gótok a magyarok bejöveteléig minden évben felkelnek, és harcolnak egymással. Szilágyi

értelmezése szerint e gyatkozott volna az ut történelme közötti ös ugyanezt az önpusztí lása izgathatta. (180) a mondai anyag hiány is látta, miszerint Aran eszközökkel megtere regény tanulságait és a 182.) (A byroni ihleté mal egyetértésben Szil 157–158.)

A lírai költeménye – a szerző csak *A roda* kus elemeket is tartal a később keletkezett ba oka, hogy Szilágyi e v tett próbákként” tartja ugyanis mind formai, oka jórészt Arany önisr pedig Szilágyi nem látja tositani; ő a törésponto egyes ballada között v tevő sajátosságokat em lapítására vállalkozik. I hogy a *Tengerihántásba* szexuális bűn nyomát fé A lírai költemények a már említett sírversek következik, melyekben a könyv verseit veszi górc

értelmezése szerint ez azt is jelenti, hogy Aranyban az új kezdet iránti remény megfogyatkozott volna az utolsó tervvázlat (1881) készítésének idejére. A hunok és a magyarok történelme közötti összefüggés ugyanis nem engedi meg, hogy a magyarok ne folytassák ugyanezt az önpusztító küzdelmet, sőt Szilágyi szerint Aranyt ekkor már ennek ábrázolása izgathatta. (180–181.) A trilógia befejezetlenségének okát pedig Szilágyi nem csupán a mondai anyag hiányában, hanem egy, a tervvázlatból kiolvasható műfaji dilemmában is látta, miszerint Arany a homéroszi-vergiliusi tradíciótól eltávolodva, egy olyan, „művi eszközökkel megteremtett archaizmus” létrehozására vállalkozott volna, mely a verses regény tanulságait és a lélektani regény motiváltságát is magában kívánta foglalni. (181–182.) (A byroni ihletésű verses regény Aranyra tett hatását egyébként a szakirodalommal egyetértésben Szilágyi is rendszeresen hangsúlyozza a kötetben.) (111., 132–134., 157–158.)

A lírai költemények közül önálló tanulmányban – mely 2014-ben jelent meg először – a szerző csak *A rodostói temető* című balladát tárgyalja, mivel ezt ő „egy részben epikus elemeket is tartalmazó lírai” versként fogja fel, (227.) és mint ilyenhez kívánja kötni a később keletkezett balladákat a róluk szóló és először itt közölt tanulmányban. Ennek oka, hogy Szilágyi e verseket is „a líraiságnak az epikus narrációval való egyesítésére tett próbákként” tartja olvashatónak. Arany rendszerint balladaként értelmezett szövegei ugyanis mind formai, mind műfaji tekintetben jelentősen eltérnek egymástól, aminek oka jórészt Arany önismélteléseket kerülni kívánó alkotói módszerében keresendő. Emiatt pedig Szilágyi nem látja indokoltnak Arany balladáit időrendi és helyrajzi alapon csoportosítani; ő a töréspontot nem az eltérő környezetben keletkezett művek, hanem minden egyes ballada között véli megtalálni. Elemzéseiben tehát az egyes balladákat egyedivé tevő sajátosságokat emeli ki, és nem az Arany-balladák általános jellemzőinek megállapítására vállalkozik. Párhuzamokat persze eközben is von a szerző, például rámutat, hogy a *Tengerihántásban*, a *Tetemre hívásban* és a *Zács Klárában* is egyaránt valamilyen szexuális bűn nyomát fedezhetjük fel, és e bűn vezet a tragédiához.

A lírai költeményeket elemző részben a balladák mellett műfaji csoportosításban a már említett sírverseket vizsgálja Szilágyi, majd két, e kötet számára készült tanulmány következik, melyekben az 1856-ban megjelent *Kisebb költeményeket*, valamint a *Kapcsos könyv* verseit veszi górcső alá a szerző. A *Kisebb költemények* vizsgálata során – Az 1850-

es évek lírája cím alatt – Szilágyi ahhoz a Németh G. Béla és Szegedy-Maszák Mihály által is képviselt értelmezési hagyományhoz csatlakozik, mely szerint 1849 után Arany munkásságában a „korábban mellékesnek tekintett líra [...] az írói önmeghatározás legfontosabb terepe lett.” Szilágyi azonban jelen kötet korábbi elemzéseire támaszkodva Szegedy-Maszák véleményével szemben – miszerint Arany már „nem tud vérbeli epikus lenni” – azt is hangsúlyozza, hogy Arany ezt követően is képes volt komoly epikus alkotások létrehozására. Igaz a költő a verses epikának és a lírának is új lehetőségeit és új pozícióját érzékelte, és igyekezett ezekhez reflektált viszonyt kialakítani. A líra terén ez az igyekezet vezetett a *Kisebb költemények* megkomponálásához, melybe 1849 előttről csak néhány vers került. Ezek közül Szilágyi szerint legfontosabb *A rab gólya*, mely az egyik hagyományos értelmezés szerint az 1840-es évek sziszifuszi politikai küzdelmeinek allegóriájaként is olvasható. A kötet versei közül Szilágyi a *Letésem a lantot*, a *Kertben*, a *Visszatekintés*, a *Lejtőn*, valamint *Az örök zsidó* címűek poétikai sajátosságait elemzi.

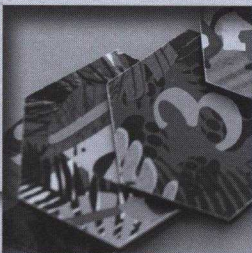
A *Kapcsos könyvet* Szilágyi megkomponált verseskötetként értelmezi, ami alapvetően nem számít újdonságnak. Úgy gondolja viszont, hogy e meglátás szerkesztésbeli és poétikai következményeit korábban nem gondolták át részletesen. A szerző itt a Korompay H. János, Veres András és Szegedy-Maszák Mihály-féle korábbi megfigyelésre támaszkodik, mely szerint Arany az 1850-es években nem követi a hagyomány által szentesített műfaji tradíciókat, hanem kevert műfajokat hoz létre. Szilágyi szerint ez a tendencia folytatódik az *Őszikék* ciklusban egyrészt a lírai én lefokozása, a dilettáns költő szerepének próbálgatása és a költészet státuszának átértékelése révén is, mely folyamatok Aranynak ezeket az alkotásait az alkalmi költészet általa sajátjának el nem ismert darabjaihoz közelítik. (274–275.) (Ezáltal pedig Szilágyi mintegy igazolja is saját, fentebb említett állítását a kétes hitelű műveknek a költői életmű peremén tartásáról is, hiszen e művek ismerete nélkül ehhez a párhuzamhoz nem juthatott volna el.) Ezeknek az Arany

szerint
nátát
publiká
Őszikék
maz Kö
jelenség
tűnnek
állandós
ményét
nuk köv
való elté
a hagyom
a változ
A *Kapcs*
láról fog
közben a
hetően a
Szilágy
pontrend
Jánossal
lópontot
annak is
és lírikus

szerint csak privát versekben elfogadható költői eljárásoknak a használatát pedig az tette lehetővé a költő számára, hogy ekkor nem állt publikálási kényszer alatt, verseit nem a nyilvánosság elé szánta. Az *Őszikék* utolsó verse az *En philosophe* intertextuális utalásokat tartalmaz Kölcsey *Vanitatum vanitasára*, melyben az emberi társadalom jelenségei az isteni gondviselés szemszögéből nézve hiábavalóságnak tűnnek fel. Ezt a dilemmát Aranynál a történelem és a nemzeti jellem állandóságának kérdése is tetézte. A *Toldi* heroikus magatartáseszményét már a *Toldi estéje* sem mutatta fenntarthatónak, sőt az utánuk következő nemzedékek *Tolditól* és az általa képviselt nemzettől való eltéréseit is láthatóvá tette. Arany számára nem volt elfogadható a hagyományokhoz való anakronisztikus ragaszkodás, ugyanakkor a változások lehetséges hatásait is csak melankóliával tudta fogadni. A *Kapcsos könyv* végén viszont ezt a dilemmát egzisztencialista oldalról fogta fel, és az így értelmezett etikai üzenetet erősítette fel, miközben az *Őszikék*ben kialakított lírai szerepértelmezésnek köszönhetően azonosulhatott a hiábavalósággal.

Szilágyi Márton kötete tehát „hagyományosnak mondható” szempontrendszere ellenére is fontos meglátásokkal gazdagítja az Arany Jánossal kapcsolatos szakirodalmat, és megfigyelései számos kiindulópontot szolgáltathatnak a további kutatások számára is. Ez részben annak is köszönhető, hogy a tárgyalt munka nem csupán az epikus és lírikus, hanem a poétikai, műfaji kérdéseken vívódó, folyamatosan

kísérletező, saját munkáival szemben is kritikus, ám emellett politikaértő, helyét a hivatalnoki, illetve a tanári pályán, valamint családapaként is megálló Arany János képét is hitelesen rajzolja meg. A figyelmét a költő életének csaknem minden részletére kiterjesztő szerző ezáltal juthat el odáig, hogy például az eddig kevésbé méltányolt alkalmi költészetet is vizsgálat tárgyává tegye, és ennek köszönhetően új kapcsolódási pontokat mutasson ki nem csupán e művek és az Arany által sajátjának elismert munkák között, hanem magán a ténylegesen Aranynek tulajdonított életművön belül is. E vizsgálatokat azonban Szilágyi csak részben végezte el, így munkája még folytatható, és a folytatás vélhetően még számos érdekes megállapítással fogja gazdagítani az Arany Jánossal kapcsolatos szakirodalmat.

(Bp., Kalligram, 2017)

BOTANICAL GAR